

Koľko Slovákov žije v zahraničí?

Fámy, sebaklamy a realita.

Dušan Klimo /Nemecko/

V odborných publikáciách, vo vyjadreniach verejných činiteľov, funkcionárov krajanských spolkov, ba aj v médiách, sa často stretávame s výrokmi ako: "v zahraničí žijú viac ako dva milióny Slovákov, tvoriacich tretinu slovenského národa," či "slovenský svet, predstavujúci 2,5 mil. zahraničných Slovákov" a pod.

Tak ako to je? Žije tretina slovenského národa skutočne mimo svojej vlasti, alebo nie?

Keď chceme posúdiť opodstatnenosť týchto tvrdení, mali by sme si najprv ozrejmiť, kto sú to vlastne tí Slováci žijúci v zahraničí. V tejto súvislosti sa často stretávame aj s označeniami ako „zahraniční Slováci“, „krajania“, či „rodáci“. Zákonom č. 474 z r. 2005 definované oficiálne pomenovanie: *Slováci žijúci v zahraničí*, rozlišuje dve kategórie osôb, na ktoré sa vzťahujú uvedené označenia.

1. Občania SR žijúci v zahraničí, ktorí nemajú trvalý pobyt na území SR

Tu ide predovšetkým o príslušníkov tzv. „srdcovej“, či „manželskej“ migrácie. Patria sem osoby, ktoré sa po uzavretí manželského zväzku s cudzincom presťahovali do zahraničia, kde majú trvalý pobyt. Slovenské občianstvo si ale aj naďalej ponechali. V menšej miere sem patria aj takí slovenskí občania, ktorí svoje trvalé bydlisko preložili do cudziny z dôvodov pracovných, fiskálno – komerčných a iných.

O počte osôb spadajúcich do tejto kategórie nejestvujú nijaké overené údaje, ba ani tzv. neoficiálne odhady.

2. Občania iných štátov slovenského pôvodu

Sem patria príslušníci a ich priami potomkovia všetkých emigračných vln slovenského národa, počnúc odchodom na "Dolnú zem" v 18.storočí, cez vysťahovalectvo do Ameriky a iných svetadielov v druhej polovici 19.st. až do konca tridsiatych rokov 20.st. a napokon sem patrí tiež politický exil po konci II. svetovej vojny, po komunistickom prevrate v r. 1948 a hlavne po augustových udalostiach a nastolení "normalizácie" v rokoch 1968/69. Ukončenie týchto migračných pohybov sa spája s pádom totality v novembri 1989.

Podľa zákona č. 474 Z. z. o Slovákoch v zahraničí z r.2005, musia osoby z tohto „prednovembrového“ slovenského zahraničia vyhovovať nasledovným požiadavkám:

- a) **Slovákom žijúcim v zahraničí je osoba, ktorá nemá trvalý pobyt na území Slovenskej republiky a**
 - (2.) *nie je štátnym občanom Slovenskej republiky, ale uchováva si národné povedomie, a on alebo jeho predok v priamom rade má slovenskú národnosť.*
- b) **národným povedomím sú aktívne prejavy hlásenia sa k slovenskému národu a k hodnotám, ktoré reprezentujú slovenský jazyk, slovenské kultúrne dedičstvo a tradície.**

Pokúsme sa posúdiť, či sú spomínané vyjadrenia o "dvoch miliónoch Slovákov a tretine slovenského národa v zahraničí" v súlade s definíciami citovaného zákona.

Informácie o viac ako dvoch miliónoch Slovákov vo svete sa začali objavovať po sčítaní obyvateľstva v USA v r. 1990, keď americkí občania po prvý raz mohli zvoliť Slovensko ako krajinu svojich predkov. Výsledok bol taký, že **1,88mil.** obyvateľov USA v r. 1990 označilo krížikom Slovensko ako krajinu, odkiaľ prišli ich predkovia.

Na základe týchto údajov vznikol názor, že v USA žije takmer 2 mil. osôb slovenského pôvodu prvej, druhej či tretej generácie, potomkov rôznych slovenských vysťahovaleckých vln.

Bolo by určite zaujímavé nájsť odpoveď na otázku, či sa dajú uvedené výsledky sčítania obyvateľstva v USA interpretovať v zmysle, zákona č. 474 alebo nie.

Potvrdil ten občan USA, ktorý označil krížikom Slovensko ako krajinu, odkiaľ prišli jeho predkovia, zároveň, že:

...si "uchováva národné povedomie, (tak ako to stojí v zákone. č. 474), prípadne, či sa jeho voľba dá pokladať za prejav **aktívneho** hlásenia sa k slovenskému národu a k hodnotám, ktoré reprezentujú slovenský jazyk, slovenské kultúrne dedičstvo a tradície,(rovnako v zmysle zákona č. 474.)?

V roku 1991 sa pri sčítaní obyvateľov v Českej republike k slovenskej národnosti prihlásilo približne **375000** osôb.

K týmto dvom spoľahlivým údajom sa v tom čase (začiatkom 90-tych rokov minulého storočia) jednoducho pridali výsledky „neoficiálnych odhadov“ o počte krajanov v ďalších krajinách a svetadieloch (Kanada, Južná Amerika, Austrália, Európa -"Dolná zem -" atď.)

Tak vznikla fáma o 2,5 až 3 miliónoch Slovákov žijúcich v zahraničí, ktorá sa traduje až dodnes.

Podobným spôsobom, jednoduchým matematickým úkonom, sa tvorcom a kolportérom legendy o 2,5 miliónoch Slovákov vo svete podarilo urobiť z krajanov tretinu slovenského národa.

Tu je návod: k 5 miliónom Slovákov žijúcich na území Slovenskej republiky sa pridalo oných 2,5 milióna „Slovákov žijúcich v zahraničí“, čo spolu činilo 7,5 miliónov Slovákov obývajúcich našu matičku zem. Dva a pol milióna predstavuje presnú tretinu zo sedem a pol milióna – a chýr, že v zahraničí žije (?) tretina slovenského národa bol na svete!

Výpovedná hodnota takto vyprodukovaných čísel, ktoré nie sú podložené nijakými serióznymi prieskumami je viac ako otázná.

Skutočnosť je totiž úplne iná. Pri sčítaní obyvateľstva USA v r. 2000 Slovensko za krajinu svojich predkov zvolilo už iba **818 tisíc** obyvateľov USA, čiže o jeden milión sto tisíc menej ako v r. 1990.

Po sčítaní obyvateľstva v r. 2001 v ČR klesol počet osôb hlásiacich sa k slovenskej národnosti z **375000** (v r. 1990) na **193000** (v r. 2011: **148000**). Z týchto oficiálnych údajov si vie každý vypočítať, že v priebehu 10 rokov (1990/1 – 2000/1) prišlo k poklesu osôb v zahraničí hlásiacich sa k slovenskému pôvodu o skoro 1,3 milióna, t.j. viac ako o polovicu (odhadovanéh) stavu z r.1990/1.

Na základe skúseností z demografických výskumov sa nedá vylúčiť, že počet osôb slovenského pôvodu v USA v dekáde 2000 – 2010 opäť výrazne klesol a že dnes leží niekde pri hodnote 500-600 tisíc.

Taktiež v krajinách, v ktorých slovenské komunity netvoria kompaktné celky (najmä v západnej Európe a v zámorí, okrem USA) sa dá pozorovať markantný pokles množstva občanov, ktorí majú slovenský pôvod. Ich počet sa v posledných 25 rokoch rapídne znížil v dôsledku jednak prirodzeného odchodu celej jednej generácie a taktiež vplyvom pretrvávajúcej asimilácie, pričom tento neradostný trend nabera na intenzite.

Vychádzajúc z oficiálnych výsledkov sčítania obyvateľstva v krajinách s najvyšším počtom osôb hlásiacich sa k slovenskému pôvodu, sa dá realisticky odhadnúť počet osôb, ktoré v zmysle zákona č. 474, v zahraničí deklarujú svoj slovenský pôvod na ca. 800-900 tisíc.

Vývoj v slovenskom zahraničí počas posledných dvadsať rokov čoraz dôraznejšie nastoluje potrebu dôkladného prehodnotenia doterajšieho prístupu relevantných orgánov a inštitúcií Slovenskej republiky k Slovákom žijúcim v zahraničí (k osobám hlásiacim sa k slovenskému pôvodu).

Prax ukazuje, že parametre politiky Slovenskej republiky vo vzťahu k „zahraničným Slovákom“ už dávno nezodpovedajú reálnym podmienkam a s nimi súvisiacim potrebám a požiadavkám slovenskej diaspóry, najmä tých Slovákov, ktorí žijú a pôsobia na "Západe". Nezohľadňovanie legitímnych potrieb a požiadaviek pociťujú vo svojom živote a spoločenskom postavení nielen príslušníci skorších emigračných vln a ich potomkovia, ale

aj občania Slovenskej republiky, z novodobých migračných prúdov, smerujúcich prevažne do štátov západnej Európy a Zámoria.

Dôsledky dlhodobého neriešenia už dávno známych problémov sa prejavujú o.i aj v dramatickom poklese počtu osôb, ktoré sa v zahraničí hlásia k slovenskému pôvodu (v r. 1990/1991 ich bolo ca. 2,5 mil., v r. 2010/2011 už ani nie 1 mil.). Tento alarmujúci vývoj ostáva zo strany relevantných orgánov a inštitúcií SR dlhodobo nepovšimnutý. Preto sa netreba čudovať, že zo slovenskej strany sa doteraz nepodnikli žiadne kroky, ktoré by pokračujúci pokles počtu Slovákov žijúcich v zahraničí aspoň pribrzdlili a prípadne zastavili. O revitalizácii slovenskej pospolitosti v zahraničí sa za daných podmienok nedá ani len snívať.

Objektívna analýza (pre mnohých) neuspokojivého stavu v slovenskej diaspóre ukazuje, že hlavnou príčinou kritickú situáciu a najväčšiu prekážku na ceste k náprave predstavujú legislatívne nedostatky obsiahnuté v „KONCEPCII ŠTÁTNEJ POLITIKY STAROSTLIVOSTI O SLOVÁKOV ŽIJÚCICH V ZAHRANIČÍ DO ROKU 2015“ Obsahové zameranie „KONCEPCIE ...do r.2015“ je nastavené tak, že sú prednostne zohľadňované potreby a požiadavky slovenských komunít zo strednej a juhovýchodnej Európy. Uprednostňovanie týchto komunít sa najvýraznejšie prejavuje v každoročnom procese rozdeľovania dotácií. Štatistické vyhodnotenie výšky pridelených finančných prostriedkov v závislosti od štátov / regiónov v rokoch 2006 - 2012 dokazuje, že krajské organizácie zo štátov strednej, východnej a južnej Európy získali v priemere 75 % z celkovej sumy. Zvyšok „slovenského sveta“ (západná Európa, severná a južná Amerika, Blízky východ, južná Afrika a Austrália) sa musel uspokojiť s 25% z celkového objemu.

Napriek týmto zmenám a signifikantnému poklesu počtu osôb, ktoré za krajinu svojich predkov zvolilo práve Slovensko, prípadne hlásiacich sa k slovenskej národnosti, sa na Slovensku i v slovenskom zahraničí naďalej umelo udržiava fáma o viac než dvoch miliónoch zahraničných Slovákov. Takéto zavádzajúce údaje sa pravidelne objavujú v slovenských médiách, v oficiálnych stanoviskách relevantných štátnych orgánov a inštitúcií a nájdeme ich aj na rôznych internetových stránkach.

Je zrejmé, že tu ide o nereálne čísla, ktoré sú aj napriek evidentnej nesprávnosti často účelovo používané ako zdôrazňovací argument pri získavaní rozličných – aj materiálnych – výhod.

Pri vnímaní slovenského zahraničia zo strany verejnosti sa čoraz častejšie dostávajú do popredia „krajania“ iného druhu ako ich definuje zákon č.474. Ide o občanov Slovenskej republiky, ktorí pracujú, študujú alebo žijú len tak nejakú dobu v zahraničí a pravidelne sa vracajú domov na Slovensko, kde majú trvalé bydlisko.

V zmysle citovaného zákona tieto osoby nemožno považovať za Slovákov žijúcich v zahraničí, pretože v zahraničí sa zdržujú prechodne a na Slovensku majú trvalé bydlisko.. Koľko takýchto novodobých krajanov, kde a na aký dlhý čas sa v zahraničí zdržiava, sa v podstate nedá zistiť, pretože sa o nich na Slovensku nevedú žiadne štatistiky a nejestvuje pre nich evidenčná povinnosť na zastupiteľských úradoch SR.

Jediný spoľahlivý údaj ponúkajú čísla o zamestnanosti v SR, podľa ktorých bolo v r. 2012 v zahraničí zamestnaných 118 tisíc občanov SR. Keď sa k nim pripočíta okolo 25-30 tisíc študentov, ktorí študujú v zahraničí, dospejeme k realistickému odhadu na ca. 150 tisíc občanov SR, ktorí majú dlhodobý pobyt v zahraničí, ale na Slovensku majú stále trvalé bydlisko. Pri vyhodnocovaní týchto údajov treba však brať do úvahy, že ide o občanov SR, medzi ktorými sa nachádzajú aj príslušníci tých národností ako slovenskej.

V poslednej dobe je slovenská diaspóra (na jednej strane klasická, „prednovembrová“ emigrácia, občania cudzích štátov slovenského pôvodu, a na strane druhej občania SR s dočasným pobytom v zahraničí) čoraz častejšie vnímaná ako jedna množina „krajanov“,

„zahraničných Slovákov“, či „našich rodákov“. Netreba hádam zdôrazniť, že v takomto nediferencovanom zlučovaní tkvie zárodok ďalších nejasností a tým aj problémov.

Z uvedeného je zrejmé, že keď sa na slovenské zahraničie konzekventne uplatnia kritériá zákona č. 474, výpoveď o viac než dvoch miliónoch Slovákov, či tretine slovenského národa v zahraničí, je iba zbožným želaním, umelo udržiavanou fikciou, ktorá vychádza z neoverených údajov, tradovaných nepresných odhadov, často prikrášených čísiel, nepresnosť ktorých sa s každým ďalším odpisovaním zvyšuje.

Na pozadí uvedených zistení si treba položiť otázku: komu vyhovuje stav, keď sa evidentne nepodložené a tým zavádzajúce údaje o vyše dvoch miliónoch Slovákov, či tretine slovenského národa v zahraničí argumentačne používajú v úradných dokumentoch a vo vyhláseniach oficiálnych činiteľov, domácich i zahraničných.

Určite nebudeme ďaleko od pravdy, keď vyslovíme domnienku, že tradovanie týchto nepresných a zavádzajúcich údajov slúži v prvom rade upevneniu pozície tých subjektov, ktoré majú v agende "zahraničných Slovákov". Ich postavenie je tým pevnejšie, ich kompetencie sú tým širšie, ich argumenty pri rokovaniach o výške finančných dotácií sú tým silnejšie, čím väčší je počet (aj keď iba na papieri) tých, ktorí by mali byť objektom ich záujmu a starostlivosti. Fakt, že svoju činnosť opierajú o nereálne a neoverené údaje, by sa dalo z časti vysvetliť (nie ospravedlniť!) určitou nedbalosťou. Veď je všeobecne známe, že chýry, legendy a fámy v ľudskej pamäti pretrvávajú celé generácie.

Aj predstavitelia krajských spolkov a združení radi argumentačne uvádzajú už spomínané, neoveriteľné čísla na dôkaz dôležitosti a výnimočnosti svojej funkcie. Nájdú sa medzi nimi aj profesijní spolkárski funkcionári, krajanovia z povolania, ktorí bez ostychu pred kamerami vzbudzujú dojem, že reprezentujú – t.j. oficiálne zastupujú – „viac než dva milióny Slovákov, čiže tretinu slovenského národa“. Ináč to nevyzerá ani vo všetkých tých virtuálnych krajských spolkoch, ktoré si po celom svete zriadili šikovní podnikavci, ktorí poznajú Slovensko iba dovtedy, dokedy môžu z neho čo najviac vyťažiť. Aktérov tejto zahanbujúcej inscenácie vôbec nezaujímajú, aký dojem o slovenskom zahraničí svojim počínaním zanechávajú v slovenskej verejnosti. Udržiavať slovenských občanov v domnienke, že v zahraničí existuje obrovský ľudský a s ním spojený aj ekonomický potenciál, ktorý predstavujú oné dobre známe – i keď nejestvujúce- dva a pol milióny „našich krajanov“, je zavádzajúce, neprístojné a vysokou mierou nezodpovedné.

Všetci títo tvorcovia a správcovia novodobých gogoľovských mŕtvych duší v slovenskom svete sa spoliehajú na pretrvávajúci nezáujem verejnosti na Slovensku o slovenské zahraničie. Vskutku, záujem relevantných orgánov, inštitúcií a politických strán o „našich rodákov“ má zväčša len deklaratívny charakter. Absentuje jednak dobrá legislatíva, jednak konštruktívna a koncepcná štátna politika starostlivosti o Slovákov žijúcich v zahraničí. Taká štátna politika, ktorá by zaručovala obojstranne prospešné vzťahy, ktoré by spĺňali európske štandardy.

Pri hľadaní riešení problémov a východísk smerujúcich k zvýšeniu vzájomnej dôvery a porozumenia medzi slovenským zahraničím a Slovenskou republikou je v prvom rade potrebné dohodnúť sa na témach a tématických okruhoch zásadného významu (priority), ako aj na jasných, nespochybniteľných „pravidlách hry“. Uvádzam niekoľko návrhov:

-1 -

„Koncepcia... do r. 2015.“ v súčasnej podobe je nadmieru rozsiahla, komplikovaná a môžu sa v nej vyznať len špecialisti zo Slovenska. Prínosom by bola „zoštíhlená“ verzia „Koncepcie... do r. 20...“, v podobe praktickej príručky, zrozumiteľnej aj laickej verejnosti t.z. aj Slovákom v zahraničí.

-2-

Nová „Koncepcia... do r. 20...“ by už nemala mať podobu dogmy, ale jej „duch“, obsah a forma by mali pružne reagovať na potreby a požiadavky aktuálnych procesov v slovenskej diaspóre.

-3-

Vypracovanie novej „Koncepcie... do r. 20...“ by malo byť zverené do rúk takým odborníkom zo Slovenska, ktorí by boli otvorení aj nekonvenčným myšlienkam, nebránili by sa spolupráci so zástupcami slovenského zahraničia a ktorí by v prvom rade hľadali spôsoby riešenia problémov, na rozdiel od zaužívanej praxe, keď sa prioritne uvádzajú dôvody, prečo sa problémy nedajú riešiť.

-4-

Nejasnosti v interpretácii niektorých častí „Koncepcie... do r. 2015.“ by mohlo pomôcť odstrániť jednoznačné stanovisko vlády SR resp. NRSR, zvlášť ohľadom kladenia dôrazu na objektivitu a vyváženosť, prípadne váhu záujmu pri posudzovaní slovenských komunít v zahraničí.

-5-

Zákon č.474/2005 Z. z. o Slovákoch žijúcich v zahraničí je potrebné v spolupráci so zástupcami slovenského zahraničia čo najskôr novelizovať.

-6-

Treba čo najskôr podniknúť kroky / prijať rámcové opatrenia s cieľom zastaviť dramatický pokles počtu osôb hlásiacich sa v zahraničí k slovenskému pôvodu.

Bez týchto východiskových predpokladov, doplnených o účinné nástroje potrebné pre ich efektívny výkon v praxi sa nedá vytvoriť atmosféra vzájomnej dôvery a motivácie, bez ktorej nemožno očakávať výrazný kvalitatívny posun v slovensko–slovenských vzťahoch.

Dušan Klimo
15.2.2013

=====//=====

Počet osôb hlásiacich sa k slovenskému pôvodu pri sčítaní obyvateľstva v:

USA

1990: 1.882.915
2000: 818000

2010: žiadne údaje (v dotazníkoch neboli kolonky pre národnostné menšiny)

Link na štatistický úrad USA:

<http://www.census.gov/prod/2004pubs/c2kbr-35.pdf>

Česká republika

1991:375.000
2001:193000
2011:149000

Kanada:

2006: 52000

Austrália:

2007: 17000
2012: 4300